

Samenvatting

Middelengebruik: algemeen

In Nederland is het percentage mensen dat ooit of in de afgelopen maand drugs heeft gebruikt tussen 1997 en 2001 toegenomen. De piek ligt bij jongeren tussen 20 en 24 jaar. Onder scholieren op middelbare scholen stabiliseerde het gebruik van drugs tussen 1996 en 2003, of vertoonde een lichte daling. De consumptie van alcohol nam daarentegen toe, met name onder meisjes beneden 15 jaar. In sommige bevolkingsgroepen – zoals leerlingen van speciale scholen, spijbelaars, gedetineerden, psychiatrische patiënten, dak- en thuislozen of anderszins kwetsbare en gemarginaliseerde mensen - komt het gebruik van alcohol en drugs aanzienlijk meer voor dan in de algemene bevolking. Deze groepen kampen doorgaans veelvuldig met (andere) gedrags-, psychische en sociale problemen. Uitgaande jongeren experimenteren relatief vaak met (nieuwe) drugs en alcohol. In Amsterdam is niettemin het drugsgebruik in trendy clubs tussen 1998 en 2003 gedaald. De consumptie van alcohol is echter toegenomen en blijft veruit het belangrijkste genotmiddel tijdens het uitgaan. Vaak worden per gelegenheid dikwijls meer middelen tegelijk of vlak na elkaar genomen. Ook onder probleemgebruikers van harddrugs is polygebruik eerder regel dan uitzondering.

In vergelijking met het gebruik van drugs in de algemene bevolking van andere westerse landen, neemt Nederland een positie in rond of iets boven het gemiddelde. Op indicatoren van problematisch (harddrugs)gebruik scoort Nederland naar verhouding gunstig (relatief weinig probleemgebruikers, gering percentage injecterende drugsgebruikers, lage drugsgerelateerde sterfte).

Per middel beschouwd zien we de volgende ontwikkelingen:

Cannabis

Cannabis blijft van alle illegale drugs veruit het meest populair. Tussen 1997 en 2001 steeg in de Nederlandse bevolking het aandeel mensen dat de afgelopen maand cannabis had gebruikt van 2,5 naar 3 procent. Omgerekend naar de bevolking nam het aantal gebruikers toe van 326 duizend naar 408 duizend, een stijging van 25 procent. Onder scholieren van het middelbaar onderwijs is het aandeel actuele cannabisgebruikers tussen 1996 en 2003 licht gedaald van 11 naar 9 procent. Deze afname komt vooral op conto van de jongens (van 14% naar 10%). Vergeleken met leeftijdgenoten uit de oude lidstaten van de EU behoren Nederlandse scholieren tot de middenmoot. Onder jongeren en jonge volwassenen in Amsterdamse trendy clubs daalde het aandeel actuele gebruikers van cannabis eveneens, van 52 procent in 1998 naar 39 procent in 2003.

Eén op de vijf actuele gebruikers consumeert dagelijks of bijna dagelijks cannabis. Intensieve gebruikers kunnen van cannabis afhankelijk worden. Jongeren met een uitgesproken voorkeur voor 'sterke' cannabis lopen ook een gerede kans op afhankelijkheid. Om hoeveel mensen het in totaal gaat is niet bekend.

Het aantal cliënten bij de (ambulante) verslavingszorg met een primair cannabisprobleem blijft groeien. Van 2002 naar 2003 werd een toename van 21 procent geregistreerd. Tussen 1994 en 2004 verdubbelde hun aantal van 1 951 naar 4 485. Het aantal cliënten met cannabis als secundair probleem nam toe van 2 846

naar 4 291. Weinig mensen worden in een algemeen ziekenhuis opgenomen met cannabismisbruik of -afhankelijkheid als hoofddiagnose. In 2003 ging het om 46 opnames. Vaker werden deze stoornissen als nevendiagnose geregistreerd (246 in 2003).

Het aantal coffeeshops daalde van 782 in 2002 naar 754 in 2003 met vier procent. In 1997 waren er nog bijna 1 200 coffeeshops.

Het gemiddelde THC gehalte in nederwiet is van 2002/2003 naar 2003/2004 weer gestegen, van 18 naar 20 procent. In 1999/2000 was het THC-gehalte de helft (9%). Onbekend is of deze stijging gevolgen heeft voor de gezondheid. Er is toenemend wetenschappelijk bewijs dat cannabis psychotische symptomen kan uitlokken, met name bij personen die veel gebruiken en een aanleg hebben voor psychosen. Oorzaak en gevolg staan echter nog ter discussie. Er is meer onderzoek nodig om de causaliteit aan te tonen.

Cocaïne

Het gebruik van cocaïne in de algemene bevolking is beperkt. Wel nam het percentage mensen dat ooit cocaïne had genomen toe van 2,1 procent in 1997 naar 2,9 procent in 2001. Het percentage actuele gebruikers steeg van 0,2 naar 0,4 procent. Onder scholieren van het middelbaar onderwijs bleef het gebruik in de afgelopen jaren stabiel. In 2003 had twee procent van hen ervaring met cocaïne. Cocaïne is het laatste decennium sterk in opmars geraakt in speciale groepen van de bevolking, zoals probleemgebruikers van harddrugs. Zij consumeren vooral 'basecoke', de rookbare en meest verslavende vorm van cocaïne. Zeven tot negen op de tien opiaatverslaafden nemen óók cocaïne en voor veel harddrugsgebruikers is cocaïne de belangrijkste drug. Cocaïne, vooral 'snuifcoke', is ook favoriet geworden onder uitgaande jongeren en jonge volwassenen. In Amsterdam deed zich tussen 1998 en 2003 wel een daling voor van het percentage actuele gebruikers van snuifcoke onder bezoekers van trendy clubs van 24 naar 14 procent, maar vergeleken met ecstasy is de populariteit van cocaïne gegroeid.

Cijfers van de (ambulante) verslavingszorg laten zien dat het aantal mensen dat hulp vraagt vanwege cocaïne fors blijft toenemen. Van 2002 naar 2003 werd een toename van 19 procent genoteerd. In 2003 was het aantal cliënten met een primair cocaïne probleem zelfs vier keer zo groot als in 1994 (respectievelijk 9 216 en 2 468). Ook het aantal cliënten met cocaïne als secundaire problematiek steeg in deze periode, van 6 020 naar 8 388. Twee op de drie hulpzoekers voor cocaïne heeft een probleem met basecoke. Zij kampen met lichamelijke en psychische klachten, zoals longcomplicaties, uitputting, agressie en paranoïa.

Gegevens over ziekenhuisopnames en sterfte suggereren eveneens een toename van de cocaïneproblematiek tot 2002, maar deze trend zette zich in 2003 niet voort. Zo steeg het aantal opnames in algemene ziekenhuizen waarbij cocaïne een rol speelt van 246 in 1996 naar 562 in 2002 en daalde licht naar 506 in 2003. De acute sterfte door cocaïnegebruik – voor zover geregistreerd – schommelde tot midden jaren negentig tussen één en drie gevallen per jaar. In de jaren 2000, 2001 en 2002 ging het om respectievelijk 19, 26 en 34 gevallen. In 2003 werden 17 gevallen geregistreerd.

Opiaten

Heroïne, het meest gebruikte illegale opiaat, is niet populair onder de algemene bevolking. In 2001 was niet meer dan 0,1 procent een actuele gebruiker. Het aantal probleemgebruikers van (ook) opiaten in Nederland is stabiel met een gemiddelde schatting van 32 duizend (range tussen de 22 en 42 duizend). Per duizend inwoners telt Nederland drie probleemgebruikers van harddrugs. Dit is laag vergeleken met andere (oude) lidstaten van de Europese Unie, zoals het Verenigd Koninkrijk, Italië, Portugal en Denemarken, met tussen zeven en negen gevallen per duizend inwoners.

De hulpvraag van opiaatverslaafden bij de (ambulante) verslavingszorg is tussen 2001 en 2003 licht gedaald van 17 786 naar 15 195 cliënten. Consistent met de dalende aanwas van jonge heroïnegebruikers, vertoont ook het aandeel jonge opiaatcliënten een dalende lijn.

Ongeveer twaalf duizend opiaatverslaafden staan geregistreerd voor methadonbehandeling, doorgaans op onderhoudsbasis. Zij ontvangen tegenwoordig gemiddeld een hogere dosis methadon dan tien jaar geleden (57 versus 46 mg), maar niet meer dan een derde ontvangt een (therapeutische) dosering van 60 mg of meer.

De groep opiaatverslaafden veroudert. Zo waren methadoncliënten in Amsterdam in 1989 gemiddeld 32 jaar, in 2003 was dat 44 jaar. In Rotterdam en Parkstad Limburg steeg de gemiddelde leeftijd van probleemgebruikers van 1998 tot 2003 van 37 naar 39 jaar. Langdurige opiaatverslaving gaat vaak gepaard met aanzienlijke gezondheidsschade, samenhangend met het middel maar ook met de ongezonde leefstijl en de wijze van gebruik. Het aandeel opiaatverslaafden dat de drug injecteert is de laatste decennia sterk afgenomen en ligt nu naar schatting tussen 10 en 20 procent. Roken van heroïne is de regel. Aangezien opiaatverslaafden vaak ook veel tabak roken, komen longziekten steeds vaker voor. Van de gebruikers die ooit harddrugs hebben geïnjecteerd is een groot deel besmet met hepatitis C (47-79%) en hepatitis B (35-67%). Het aandeel injecterende drugsgebruikers met HIV varieert van een procent in Groningen en Arnhem tot 22 procent in Heerlen en 26 procent in Amsterdam. Het lenen van gebruikte spuiten is de afgelopen tien jaar gedaald, maar nog steeds leent tussen 8 en 30 procent van de injecterende drugsgebruikers (wel eens) spuiten. Seksueel risicogedrag (het niet gebruiken van condooms) komt nog steeds veel voor. Het risico van overdracht van besmetting met HIV en hepatitis B blijft daardoor in een aantal regio's aanzienlijk. Van 1996 tot en met 2001 schommelde de geregistreerde sterfte door opiaten tussen zestig en tachtig gevallen per jaar. De laatste jaren laten een lichte daling zien (37 in 2002 en 53 in 2003).

Ecstasy en amfetamine

Onder de algemene bevolking steeg het percentage actuele ecstasygebruikers tussen 1997 en 2001 van 0,3 naar 0,5 procent. Deze stijging deed zich vooral voor onder vrouwen. Het percentage actuele amfetaminegebruikers bleef laag met 0,1 procent in 1997 en 0,2 procent in 2001. Onder scholieren van het middelbaar onderwijs daalde tussen 1996 en 2003 voor beide middelen het percentage ooitgebruikers en actuele gebruikers. In 2003 had drie procent ervaring met ecstasy en twee procent met amfetamine.

Ecstasy is nog steeds populair onder uitgaande jongeren, al zijn er aanwijzingen voor een matiging van het gebruik. Steeds meer jongeren lijken verstandiger met dit middel om te gaan en zich van de risico's bewust te zijn. Onder bezoekers van Amsterdamse trendy clubs halveerde het percentage actuele ecstasygebruikers van 41 procent in 1998 naar 19 procent in 2003. Voor amfetamine, een aanzienlijk minder populair middel in het uitgaansleven, werd ook een daling gemeten, van 13 naar 7 procent.

Problematisch gebruik van ecstasy treedt in vergelijking met andere harddrugs niet veel op. De hulpvraag bij de (ambulante) verslavingszorg primair vanwege ecstasy is vergeleken met andere drugs gering en bleef sinds 1999 vrij stabiel. In 2003 ging het om 277 cliënten met ecstasy als primair probleem en 655 cliënten voor wie ecstasy de secundaire problematiek vormde. Het aantal primaire amfetaminecliënten steeg licht van 482 in 2001 naar 735 in 2003. In 2003 noemden 552 cliënten amfetamine als secundaire problematiek.

De acute gezondheidsrisico's van een ecstasyintoxicatie kunnen aanzienlijk zijn. Onbekend is hoe vaak dit voorkomt. Het aantal incidenten op party's en feesten vanwege ecstasy is gedaald. Dit hangt mogelijk samen met de stabiele samenstelling van ecstasypillen. De laatste jaren bevatten meer dan negen op de tien ecstasypillen die consumenten bij instellingen voor verslavingszorg lieten testen alleen MDMA of een MDMA-achtige stof. Wel nam het percentage geteste pillen met een hoge dosering MDMA van meer dan 140 milligram per pil iets toe, van één procent in 1999 naar zes procent in 2003.

Volgens de laatste stand van wetenschap kan gebruik van ecstasy tot langdurige problemen leiden met het geheugen, het concentratievermogen en de stemming. Het risico op hersenschade hangt af van de dosis en de temperatuur waarbij ecstasy wordt gebruikt. Onbekend is hoeveel mensen precies zijn overleden vanwege gebruik van ecstasy of amfetamine. Volgens de Doodsoorzakenstatistiek ging het in 2003 om zeven mensen.

Alcohol

Alcoholgebruik is wijdverbreid in de Nederlandse samenleving. Van de bevolking van zestien jaar en ouder drinkt 85 procent 'wel eens' alcohol. Dit percentage is de laatste jaren stabiel. Volgens verkoopcijfers daalde de totale consumptie van alcohol per hoofd van de bevolking in 2003 echter licht. Deze daling kan worden toegeschreven aan de daling in de consumptie van gedistilleerd, die in 2003 met bijna tien procent verminderde ten opzichte van het jaar daarvoor.

Zwaar drinken (het drinken van minstens zes glazen alcohol op één of meer dagen per week) kwam in 2003 voor bij elf procent van de bevolking van 12 jaar en ouder, een lichte daling ten opzichte van 2001. Zware drinkers komen naar verhouding veel voor onder jonge mannen van 18 tot en met 24 jaar. Zij zijn ook relatief vaak betrokken bij verkeersongevallen, waarbij alcohol een rol speelt. Tien procent van de Nederlandse bevolking van 16-69 jaar is een probleemdrinker.

Het alcoholgebruik onder scholieren van het middelbaar onderwijs is tussen 1999 en 2003 toegenomen. In 1999 had 74 procent van de leerlingen ervaring met alcohol, in 2003 was dit 85 procent. De stijging deed zich met name voor onder jonge meisjes

tussen de twaalf en veertien jaar. Er is in 2003 geen verschil in het percentage jongens en meisjes dat ooit of pas nog alcohol heeft gebruikt. Wel zijn er verschillen in het drinkpatroon. Jongens drinken frequenter alcohol dan meisjes. Ook drinken zij grotere hoeveelheden dan meisjes. Dit alles is met name het geval bij oudere jongens. Vergeleken met scholieren uit andere landen drinken Nederlandse scholieren vaak.

In 2003 zijn er 26 874 personen in behandeling (geweest) bij de (ambulante) verslavingszorg met als primaire problematiek alcoholgebruik. Dit is dertien procent meer dan in 2002. Ook in algemene ziekenhuizen worden veel mensen opgenomen als gevolg van alcoholgebruik; in 2003 waren dit er 4 239 met een alcoholaandoening als hoofddiagnose en 10 899 met een alcohol gerelateerde nevendiagnose.

Het aantal geregistreerde doden en gewonden in het verkeer door alcoholgebruik daalt sinds 1997 licht. In 2003 waren dit er bijna 2 700. Het totaal aantal alcoholdoden steeg echter de afgelopen jaren. In 2003 stierven bijna negentienhonderd mensen aan oorzaken waarbij alcohol expliciet werd genoemd, zeven procent meer dan in 2002 en ruim veertig procent meer dan in 1995.

Tabak

In 2003 telde Nederland bijna vier miljoen rokers, iets meer mannen dan vrouwen (33% versus 27%). Begin jaren tachtig rookte nog 52 procent van de mannen en 35 procent van de vrouwen. Het percentage zware rokers is eveneens in de afgelopen jaren gedaald. In 2000 rookte tien procent van de bevolking van twaalf jaar en ouder minstens twintig sigaretten per dag en in 2003 is dit gedaald naar acht procent. Onder scholieren van 12 jaar en ouder daalde tussen 1999 en 2003 het percentage dat ooit had gerookt van 55 naar 45 procent. Het percentage dat de laatste maand nog had gerookt daalde onder scholieren in deze periode van 27 naar 20 procent.

In 2003 overleden ruim 20 duizend mensen direct aan de gevolgen van roken. Per 100 duizend inwoners stierven 67 mensen aan longkanker, de belangrijkste doodsoorzaak door roken. De sterfte aan deze ziekte daalt onder mannen maar stijgt onder vrouwen.

Geregistreerde druggerelateerde criminaliteit

Opiumwetdelicten vormen in 2003 een zwaardere belasting voor het strafrechtelijk systeem dan in 2002. Dit geldt voor alle fasen van het strafrechtelijk proces. Zo zijn in 2003 meer Opiumwetverdachten geverbaliseerd dan in 2002. Harddrugsdelicten vormen nog steeds de meerderheid. Van de opsporingsonderzoeken naar georganiseerde criminaliteit betreft 66 procent een Opiumwetdelict. Dit is min of meer vergelijkbaar met 2002, toen dit aandeel 63 procent bedroeg. Ook het aantal bij het Openbaar Ministerie ingestroomde zaken Opiumwet blijft stijgen, zij het dat de stijging met 8 procent in 2003 wat minder groot is dan in de voorgaande twee jaren. De rechter deed ruim 12 duizend Opiumwetzaken af, meer dan in 2002, toen het ging om ruim 10 duizend zaken. Het aantal opgelegde taakstraffen en ontnemingen in Opiumwetzaken is in 2003 sterk gestegen. Ook het aantal onvoorwaardelijke vrijheidsstraffen in Opiumwetzaken is in 2003 toegenomen. Opiumwetzaken vormen in 2003 15 procent van het totaal aantal vrijheidsstraffen. De toename is te wijten aan harddrugszaken; deze maken in 2003 14 procent van het totaal uit. Het aandeel

softdrugszaken is constant gebleven op 1 procent van het totaal. Een op de drie opgelegde straffen in detentiejaren betreft drugszaken, dit is meer dan voorheen; 28 procent betreft harddrugs. In 2003 is een kwart van de gevangenispopulatie gedetineerd wegens een Opiumwetdelict.

Overtreders van de Opiumwet recidiveren vaker dan andere veroordeelden. Criminele drugsgebruikers belasten het strafrechtelijk systeem in 2003 ongeveer even zwaar als in 2002. De politie registreerde in 2003 ruim 10 duizend verdachten als "drugsgebruiker". Deze verdachten plegen ook in 2003 voornamelijk vermogensmisdrijven. Delicten met geweld en Opiumwetdelicten komen in 2003 iets vaker voor dan in de jaren hiervoor. In 2003 had driekwart van de als drugsgebruiker geregistreerde verdachten elf of meer antecedenten in de gehele criminele voorgeschiedenis. Ruim 70 procent van de 'zeer hoogfrequente' veelplegers is een regelmatige harddrugsgebruiker.

In 2003 zijn er in het algemeen meer activiteiten van de verslavingsreclassering voor drugsgebruikers in het strafrechtelijk systeem. Ook de instroom in de Strafrechtelijke Opvang Verslaafden (SOV) groeide in 2003 gestaag. Eind 2003 zijn er 192 deelnemers. De bezettingsgraad is toegenomen ten opzichte van 2002 en bedraagt eind 2003 85 procent. Vanaf april 2003 is de reguliere uitstroom van deelnemers opgang gekomen.